

Orgel van de Utrechtse St. Catharinakathedraal in oude luister hersteld

CHRISTO LELIE – 17/07/96, 00:00

De cd van Wouter van Belle met het Kathedrale Koor Utrecht (met werken van C. Franck, L. Vierne, M. Duruflé, H. Andriessen en H. Strategier) is te bestellen door fl. 35,- over te maken op Postbank rek. nr. 3400645 t.n.v. Kathedrale Koor Utrecht, o.v.v. Orgel cd. Volgende zondagmiddagconcerten in de serie 'Kathedrale Organisten in de St. Catharinakerk': 28/7 (Stanislas Deriemaeker), 8/9 (Wouter van Belle; Kathedrale Koor Utrecht), 22/9 (Albert de Klerk), 6/10 (Moritz Haelmstüdtter, Braunschweiger Domchor); 20/10 (Wouter van Belle, Toonkunstkoor Utrecht); 3/11 (Paul Houdijk en Jos Laus). Aanvang steeds om 15.00 uur.

Muziek heeft in deze hoofdkerk van het Bisdom Utrecht deze eeuw steeds een grote betekenis gehad. Twee vroegere organisten van de kathedraal, Hendrik Andriessen en Herman Strategier, behoren zelfs tot de bekendste Nederlandse componisten. Ook het Kathedrale Koor Utrecht, bestaande uit een gemengd kinderkoor met volwassen tenoren en bassen, heeft al jarenlang een landelijke reputatie.

De laatste jaren was het orgel van deze kerk, dat in 1903 door de Utrechtse orgelmaker Michael Maarschalkerweerd werd gebouwd, ernstig in verval geraakt. Sinds het door een gebrek aan winddruk veel te zacht van toon was, was het geen evenwaardige partner van het koor, laat staan een instrument om solo's op te spelen. Gelukkig heeft men weten te voorkomen dat het in verval geraakte orgel, waarvan de pneumatische bouwwijze zeker in de eerste naoorlogse decennia algemeen als inferieur werd beschouwd, gesloopt werd. Maarschalkerweerd leverde namelijk in de laat-romantische bouwstijl een artistiek hoogwaardig instrument, waarvan vooral de verfijnde klank van de strijkers en overblazende fluiten grote kwaliteiten hebben. Dit Utrechtse orgel doet hierin niet onder voor de instrumenten die Maarschalkerweerd bijvoorbeeld in Delft (Maria van Jessekerk) of het Amsterdams Concertgebouw bouwde.

Oorspronkelijk had dit orgel twee manualen. In 1939 werd het zwelwerk op verzoek van Hendrik Andriessen opgesplitst in twee manualen, die nu beide ten opzichte van het hoofdmanuaal naar verhouding te zacht waren.

Bij de restauratie, die uitgevoerd werd door de Gebroeders Vermeulen te Weert, is dit orgel weer in oude luister hersteld, met handhaving van de driemanualige speeltafel uit 1939. Om de dynamische balans tussen de manualen te verbeteren is op het tweede klavier een extra trompet geplaatst. Hiervoor kon men een originele Maarschalkerweerd-trompet gebruiken, afkomstig uit een afgebroken Utrechts orgel. Dit tongwerk is minder luid, grondtoniger en warmer dan de felle trompet op het hoofdmanuaal. De kwaliteit van dit register is goed te horen in Van Belle's uitvoering van het Derde 'Choral' van César Franck op een pas verschenen compact disc, waarop het orgel én het Kathedrale Koor te beluisteren zijn.

Naast deze dispositiewijziging behelsde de restauratie onder meer het herstel van door een soort tinpest aangetaste pijpwerk en het bijplaatsen van een extra windmachine. Bovendien werd de pneumatische tractuur geoptimaliseerd. Ondanks de indirecte aanslag die bij dit systeem ontstaat,

blijkt dat de speelaard van dit instrument uiterst plezierig is, zo kon ik constateren toen ik het orgel even kon uitproberen. Een aardig detail is verder dat het versleten toetsbeleg vervangen werd door ivoor van mammoetslagtanden (nieuw ivoor mag niet meer worden verhandeld).

Het concert van afgelopen zondag was een feestelijke gebeurtenis van een gemiddeld hoog niveau. In een vrijwel geheel gevulde kerk bood het Kathedrale Koor onder leiding van Gerard Beemster een afwisselend programma. Uitstekend was te horen hoe subliem de flexibele orgeltoon geschikt is voor het begeleiden van (laat-)romantische koorwerken. Op bovengenoemde cd kan de luisteraar hier zich van vergewissen in de 'Missa Choralis' van Herman Strategier.

Een ander aspect van koorbegeleiding dat vooral regelmatig in de zondagse missen voorkomt, is dat de organist een klavieruittreksel speelt van een oorspronkelijke orkestbegeleiding. Zondag bleek in Haydns Nelson-mis dat de klank van de strijkende registers en de mild geïntoneerde hogere stemmen in zulke begeleidingen nauwelijks van die van een orkest te onderscheiden is. Dat juist in een kerk met zo'n koorcultuur dit soort composities vele malen worden uitgevoerd, onderstreept de betekenis van het herstel van dit orgel.

Zondag wisselde Wouter van Belle de koorzang af met enkele orgelsolo's, zoals 'Carillon de Westminster' van Louis Vierne en de 'Sonata da Chiesa' van Hendrik Andriessen. Ook hierin klonk het orgel bevredigend, zeker daar waar strijkers en grondstemmen werden gecombineerd. Nadeel blijft dat het instrument met 31 sprekende registers aan de kleine kant is. Voor het spelen van grote romantische werken is het dan ook minder geschikt. De vrij doffe mixtuur (de enige samengestelde vulstem op dit orgel) en de nieuwe trompet geven samen nog niet voldoende kracht en ook geen helderheid; pas als de trompet van het hoofdwerk erbij komt, wordt de ruimte volledig met klank gevuld.

Het maakt overigens veel uit of de kerk al of niet met mensen is gevuld. Zondag zat deze stampvol en vermoedelijk heeft ook de aanwezigheid van het grote koor op de galerij een dempende werking. Op de cd is er in ieder geval aanzienlijk meer nagalm te horen en klinkt het orgel briljanter dan tijdens het concert. Hoewel deze cd in alle opzichten een aanrader is, zou ik toch niemand willen afraden orgel en koor in werkelijkheid te gaan beluisteren.